

néhány történeti tárgyú dolgozatától, a magyar történetírás mint az előadás művészete Károlyi Árpádnál jelenik meg. Jellegzetes tulajdonai: tősgyökeres magyarsága, mely még a legelvontabb nyugati fogalmakat is oly magyárosan képes érzékeltetni, hogy észre sem vesszük, hogy itt idegen fogalom és kifejezés átültetéséről van szó; tömör, súlyos kifejezésmód, gyakran művésziileg kiképzett körmondatokkal, s emellett a tárgyaknak feltűnő és könnyed egymásba folyása és logikai exponálása. Egészben véve két véletlegesül itt: franciás világosság és a részekre bontó, kálvinista beszédmodornak egy megnemesített formája. Hazulról hozott és negyven éven át idegenben csodás épséggel megőrzött magyarsága kiválóan alkalmassá teszi, hogy bonyolult diplomáciai tárgyalásokat is töviről-hegyire, kimerítő alaposággal magyarázzon meg; francia és angol írókon épült stílérzéke viszont megóvja a terjengősségtől; írásain ily módon az a komoly, mértéket tartó harmónia ömlik el, mely klasszikussá teszi a nevezetes történeti tárgyak előadását.

Kritikai és írói tehetsége teljes kifejlődésben szemlélhető az Országgyűlési Emlékek utolsó kötetének bevezetésében, valamint a Széchenyi István dóblingi hagyatéka elé írt nagy munkájában. Buda és Pestnek a töröktől való visszavásárolásról szóló hatalmas kötete a diplomáciai tárgyalásoknak magyar nyelven még el nem ért leírásait nyújtja. A magyar történeti stílus ezen mintáit a felsőbb középiskolai és egyetemi oktatásban is alkalmazni kellene. Úgyis elég sajnálatos, hogy Károlyi Árpád nagy művei szinte kivétel nélkül hatalmas idegennyelvű aktapublikációkkal egybekötve jelentek meg, úgy hogy a közönség szélesebb rétegeibe nem tudnak utat találni. Holott prózai stílusunkra felelevenítő és nemesen magyárosító hatással lehetne, ha a tollforgatók szélesebb tömege élvezhetné ezt az előkelő magyar írásmódot, mely tud az érzelmek skáláján játszani anélkül, hogy túlzásokba vagy diszharmóniába menne át.

Károlyi művei a felsoroltakon kívül újkori történetünk egész csomó nevezetes eseményét tisztázzák megbízható kritikájukkal és széles adatgyűjtésükkel. Így Fráter György

történetét, Szapolyai János és Ferdinánd király érintkezéseit, a Dobó-féle összeesküvést, Illésházy István hűtlenségi pörét, a magyar alkotmányának Ampringen nevével kapcsolatos felfüggesztését. Külön kell kiemelnünk a Gyulai Pál Budapesti Szemléjébe írt cikkeket, melyekben az egyetemes történet érdekes kérdéseit illetőleg foglalta össze a külföldi újabb kutatásokat, így pl. Don Carlosról és I. Napoleonnal összefüggő problémákról, követendő példát nyújtva arra, miként kell nagyközönségünknek élvezetesen tájékoztatni. Úttörő munkát végzett Nádasdy Tamás és felesége XVI. századi gyönyörű magyar levelei kiadásával is.

Sok tudományos kezdemény, mi a harminc-negyven év előtti Károlyitól származik, ma nekünk természetesen tűnik fel, holott ha végignézzük azok során, kik ma az újkori történet terén eredményesen munkálkodnak, a kezdőktől egész a török korszak nagystílusú ismerőjéig, Takáts Sándorig, nagyokon és kicsinyeken egyaránt felismerhetjük a hatást, melyet Károlyi Árpád tudása, methodikai példája és minden törekvést felkaroló emberszeretete gyakorolt. Levéltári pályáján nem lehetett nevelővé, oly értelemben, mint az egyetemi tanárok, mégis mindnyájunkat magához csatolt, akik csak közelébe jutottunk. Annál öröndetesebb s közoktatási kormányunknak valódi kultúrérzékét dicséri, hogy megnyerve őt az újonnan felállított bécsi magyar történeti intézet vezetői állása számára, a közeli években meg fog sokszorozódni az ő hatása tudományos életünkben. Ehhez a magyar és európai munkához kívánunk neki továbbra is egészséget és munkakedvet, valamint ahhoz a nagy tudományos kezdeményhez is, amely legérdekesebb és legkevésbé ismert korunk, a 48-as évek történetét fogja biztos alapokra fektetni és ezzel irodalmunkat egy újabb klasszikus munkával megajándékozni.

Székfű Gyula.

Petőfi ünneplése Bulgáriában. (Féher Gézának, a szófiai m. kir. követ-séghez beosztott tanárnak a m. kir. vallás- és közoktatásügyi miniszterhez beterjesztett jelentéséből.) A folyó év február és március havában Arnaudoff szófiai egyetemi tanárt, a bolgár irodalom jelenlegi

irányítóját, elláttam a Petőfire vonatkozó irodalmi anyaggal. Arnaudoff, amellett, hogy maga hozzáfogott egy bolgárnyelvű Petőfi-életrajz megírásához, kiosztotta a költőknek az anyagot. Április végén már készen lévén a Petőfi-életrajz, valamint Petőfi száz költeményének fordítása, megalakíthattuk Petőfi-bizottságunkat, melyet a bolgár szellemi élet legelőkelőbbjeiből állítottunk össze, vigyázva arra, hogy a minden politikától ment kulturális jelleget megőrizzük. Elnöke Arnaudoff lett. Tagjai: Zlatarsky, a középkori bolgár történelem legkiválóbb kutatója; Coneff és Zsirkoff, a nálunk is ismert kiváló tudósok; Nikoff, a bolgár-magyar kapcsolatok kutatója, — mindannyian egyetemi tanárok; Strasimiroff könyvtárigazgató; Stoyanoff D. Nemiroff és Borina költők; Gancseva-Budevszka művésznő; és két diplomata: Neikoff és Rizoff, akik Magyarországgal való kapcsolataik révén kerültek a bizottságba. Magyar részről Sorsich, a Magyar Egylet elnöke, Erdős alelnök és én. Legfontosabb teendők Petőfi ismertetése volt. E munka sikerére vonatkozólag idézhetem a „Razvigor“ c. irodalmi hetilap egy cikkét (jún. 9.), amely szerint: „bár itt kevesen ismerik a magyar nyelvet, bár a magyar irodalomnak nem volt hatása a bolgárokra, ma Petőfi lett az idegen költők legismertebbje“. Valóban négy hónap alatt Petőfi a bolgár irodalmi érdeklődés központjába került, s csak mi, akik ismerjük Petőfit, érthetjük meg, hogyan érhetett el Petőfi költészete itt ilyen óriási hatást. (A Petőfire vonatkozó kisebb cikkeket elhagyva, a fontosabbak a következők: május 8-án a bolgár lapok bejelentik a bizottság megalakulását; május 23-án Arnaudoff a „Mir“-ben három nagy hasábos Petőfi-életrajzot közöl; május 28-án a „A nők lapja“ Petőfi arc-képet, rövid életrajzot és három költemény fordítását közli; május 26-án a „Razvigor“ cikket közöl a centenáriumról; május 26—29-én az „Echo de Bulgarie“-ben Donceff „Le centenaire de Sandor Petőfi“ címen folytatásos tárcát; június 9-én a „Razvigor“ c. irodalmi hetilap *külön Petőfi-számot ad ki 5 klisével*; június 12—13-án az „Echo de Bulgarie“-ben Donceff „Le recueil lit-

taire en l'honneur de Petőfi“ címen folytatásos cikket; befejezőül július 1-én egy irodalmi havi folyóirat értekezést közöl Petőfi hatásáról és bolgár fordításairól; augusztus 1-én pedig megjelentettük Kastner Jenő Petőfi-tanulmányát bolgáruul.)

Megjelentettünk egy szép kiállítású, 120 lapos *Petőfi-émlékkönyvet is* 1000 példányban, melynek kiadási költségeit, 12,000 levát, a szófiai magyarak adták össze. A két képpel illusztrált könyv Arnaudoff előszavával kezdődik, ugyanő közli az 5—14. lapokon Petőfi életrajzát. Ezután (15—52.) a bolgárok már nem élő nagy költőjének, Slavejkoffnak költői Petőfi-életrajza következik. A fordítások közül csak a legjobban sikerülteket, 35-öt vettünk föl. Végül a kötetet L. Stoyanoff szép cikke zárja be: Petőfinek és a bolgár szabadságharc hasonló szerepű és sorsú költőjének, Boteffnek összehasonlító életrajza.

Ilyen előkészítés után hirdettük meg ünnepélyünket június 17-ére. A katonai club nagytermét, a testőrgárda zenekarát, s a királyi kertből hozott virágokat a bizottság kérésére ingyen kaptuk meg. Ünnepélyünket falragaszokon hirdettük meg, s 100 meghívót küldöttünk szét. A tudományos intézetek tanárait, iskolák, papság stb. vezetőit a bizottság nevében magam hívtam meg. Így azután a Petőfi tiszteletére rendezett ünnepély a bizottság buzgalma folytán tényleg méltó volt hozzá. Szófia legnagyobb terme teljesen megtelt, s le a lépcsőkön, a kijáratig szorongott a közönség, és a bolgár résztvevők állítása szerint *költő ünnepére sohasem hozott itt össze ekkora tömeget*. Ott volt a király képviselője, a kormány nevében Karaoglanoff egyetemi rektor; Militics akadémiái elnök, nemeskéri Kiss Sándor m. kir. ügyvivő, a színódu, a hadsereg, stb. képviselője és a tudomány s irodalom minden jelentős alakja. A reggeli 10 órára hirdetett ünnepélyre már fél 10-kor az egész termet betöltő hatalmas közönség várt. Az ünnepélyt a testőrgárda nyitotta meg a bolgár és a magyar himnusszal. Ezután Arnaudoff tartott félórás előadást. A közönség természetesen örömmel hallgatta a legjobb bolgár stílusztát, aki Petőfi regényes életfolyá-

sát ismertette. Utána a Petőfi-Társaság kiküldöttje, Kastner Jenő tartott francia nyelvű beszédet, melyben utalt az obolgarságnak a magyar nemzetre gyakorolt óriási kulturális hatására, majd felolvasta francianyelvű tanulmányát Petőfi költészetéről. Kamarás, magyar hegedűművész játszott azután néhány Petőfi-dalt, majd Useva bolgár művész nő szavalta az „Egy gondolat bánt engemet” és a „Szeptember végén” c. költeményeket bolgár fordításban, Gancseva-Budevszka pedig, a legnagyobb bolgár tragika, „Az örült”-et. Stoyanoff zongoraszáma után Ogujanoff szavalta „A kutyák és farkasok dalát”, amelynek óriási hatását az is magyarázza, hogy a nagy politikai változás óta most volt először együtt a bolgár közönség (ez különben az egész ünnepély hangulatát emelte). Végül két bolgár költő, Grozeff és D. Nemiroff, ünnepelte Petőfit. Az ünnepélyt a testőrgárda zárta be a Berlioz-féle Rákóczi-indulóval. Az ünnepély után nemeskéri Kiss Sándor m. kir. ügyvivő ebédet adott, melyre a bizottság tagjai és a szereplők voltak hivatalosak. Az ebéd elhangzott beszédek a bolgár-magyar kulturális kapcsolatot meg erősödését és állandóságát jósolták.

(Szófia.)

Fehér Géza.

Magyar szemle francia nyelven. Baranyai Zoltán és Eckhardt Sándor szerkesztésében nemrég jelent meg a *Revue des Études Hongroises et Finno-Ougriennes* (= Magyar és finnugor tanulmányok szemléje) első, kettős füzeté. E folyóiratnak, melyet a M. Tud. Akadémia is támogat, az a célja, hogy európai nyilvánosság elé juttassa el a magyarsággal és a vele rokon népekkel foglalkozó nyelvi és történeti tudományok eredményeit. Nem szükséges újra meg újra fejtegetni ily természetű vállalkozások indokolt voltát. A nyelvi elszigeteltsége miatt nemzetközi forgalomra nem számítható magyar tudományosság állandóan törekedett arra, hogy valamely „világnyelv” közvetítésével hírt adjon magáról a külföld tudós világa előtt, beiktassa eredményeit az egyetemes tudományosság közkinésze közé, fölkelte tárgya iránt a külföld érdeklődését, szellemi kapcsolatokat te-

remtsen és erősítsen. Míg a latin nyelv itthon és a külföldön mintegy hivatalos nyelve volt a tudománynak, nehézségek ez irányban alig merültek fel. A XVIII. század végétől kezdve meg-megújuló kísérletekkel találkozunk németnyelvű magyar folyóiratok létesítésére; a nehézségek azonban állandók voltak, s hogy csak az újabbakat idézzük emlékezetbe, az *Ungarische Revue*, melyet előbb Hunfalvy Pál, majd Heinrich Gusztáv szerkesztett, s mely valamennyi közt leghosszabb életű volt, 14 évig tartotta fenn magát (1881—95) — ezt is bizonyára az Akadémia támogatásának köszönhetve, — a Heinrich-féle *Ungarische Rundschau* pedig négy évi fennállás (1912—16) után már megszűnt. Azóta Gragger Róbert vette fel újból a fonalat s a már harmadéve járó *Ungarische Jahrbücher* kiadásával teljesít egy százados magyar örökségként reászállott, nehéz hazafias feladatot. Kívánatos, hogy a folytonosság itt többé meg ne szakadjon, s ezért nagy áldozatokat is érdemes hozni; hiszen érthető, hogy ily folyóiratnak aránylag kevés a közönsége, s nehéz magát tisztán az előfizetésekből fenntartania.

Németnyelvű folyóirattal a háború előtt még lehetett világraszóló publicitásra szert tenni; bár akkor sem ártott volna más eszközökhöz is folyamodni. Ma már megváltozott a helyzet, s érdekünk, hogy oly területekre is behatolhassunk, melyek gyűlölettel zárkóznak el mindentől, ami német, s ami a német kultúrába belekapcsolódva igyekszik magát észrevéttetni. Út-törő jelentőséget kell tulajdonítanunk ennél fogva Baranyai Zoltán és Eckhardt Sándor most meginduló, francianyelvű folyóiratának, mely valóban első a maga nemében. Néhai Kont Ignác fáradhatatlanul ismertette ugyan évtizedeken át a magyar tudományos irodalmat új hazája folyóirataiban, s van egy *Revue de Hongrie* nevű szemlénk: de szétszórt könyvismertetések nem lehettek fel kellő koncentrálttsággal és nyomatékkal, szépirodalmi és politikai színezetű folyóirat pedig — minő az említett *Revue* — elvész a hasonló természetű francia folyóiratok özönében. Francia nyelven egy francia szempontból idegen és ismeretlen világ csak akkor érvé-